

Ks. Józef Krukowski

KOLEGIALNE ORGANY KONSULTACYJNE W KOŚCIOŁACH PARTYKULARNYCH. WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

1. Podstawowe przesłanki

Ustanowienie w Kościołach partykularnych kolegialnych organów konsultacyjnych jest owocem pogłębionej świadomości Kościoła o sobie jako wspólnocie ludu Bożego a jednocześnie społeczności wyposażonej w organy hierarchiczne (*Lumen gentium* 8), jaka dokonała się na Soborze Watykańskim II¹. Podstawowe znaczenie w tym przedmiocie mają przesłanki teologiczne dotyczące:

1) prawdy, że wszyscy wierni są powołani do udziału w zbawczej misji, jaką Chrystus powierzył Kościołowi (*Lumen gentium* 31) i do budowania wspólnoty kościelnej na mocy odrodzenia duchowego, jakiego dokonuje w nich przyjęcie chrztu św. (*Lumen gentium* 10);

2) uznania prawa wiernych świeckich do wypowiedzania swego zdania w sprawach dotyczących Kościoła za pośrednictwem instytucji ustanowionych w tym celu przez Kościół (*Lumen gentium* 37; *Christus Dominus* 23) oraz wezwanie biskupów do chętnego korzystania z ich roztropnych rad (*Lumen gentium* 37)²;

3) uznania prawdy, że wszyscy kapłani razem z biskupami uczestniczą w jednym i tym samym kapłaństwie i posłudze Chrystusa, tworzą prezbiterium diecezjalne ze swoim biskupem (*Presbiterorum ordinis* 38), są jego niezbędnymi pomocnikami i doradcami w posłudze nauczania i kierowania ludem Bożym (*Lumen gentium* 28), razem z nim są odpowiedzialni za dobro duchowe Kościoła partykularnego; oraz wskazanie potrzeby utworzenia "rady, czyli senatu kapłanów reprezentujących ogół prezbiterów diecezji, który dostosowany do dzisiejszych okoliczności miejsca i potrzeb, w formie i według norm prawnych do określenia, mógłby

---

¹ Krukowski, J., *Administracja w Kościele, Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 1-16; Góralski, *Struktury synodalne i kolegialne według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, *Studia Płockiej*, 14 (1986) s. 54-86; Arrieta J. I., *Governance Structures within the Catholic Church*, Montreal 2000, s. 1-16, 232-244.

² Dyduch J., *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 156.

skutecznie wspierać biskupa swoimi radami w zarządzaniu diecezją" (Presbiterorum ordinis 7)³.

Realizacja powyższych przesłanek nastąpiła stopniowo w aktach wykonawczych do uchwał soborowych (zwłaszcza w motu proprio Pawła VI "Ecclesiae Sanctae" z 6 VIII 1966), których uwieńczeniem są dyspozycje KPK z 1983 r., dotyczące ustanowienia i funkcjonowania konsultacyjnych organów doradczych w Kościele partykularnym. Przy czym należy zauważyć, że moc wiążąca, w jaką wyposażone zostały te dyspozycje prawa powszechnego, jest zróżnicowana. Jedne z nich mają charakter obligatoryjny w tym sensie, iż zobowiązują biskupów do ustanowienia w swych diecezjach określonych organów kolegialnych i korzystania z ich pomocy w zarządzaniu diecezją. Inne zaś mają charakter fakultatywny w tym sensie, iż decyzje w sprawie ustanowienia określonego organu konsultacyjnego bądź korzystania z jego pomocy prawo powszechne pozostawia swobodnemu uznaniu biskupów diecezjalnych, którzy podejmują je indywidualnie lub kolegialnie w formie dekretów konferencji biskupów. Byłoby rzeczą interesującą przeprowadzenie komplementarnych badań w zakresie polskiego prawa partykularnego w celu ustalenia odpowiedzi na pytanie, jaki jest stan recepcji norm prawa powszechnego dotyczących konsultacyjnych organów kolegialnych w kościołach partykularnych w Polsce w dwadzieścia lat po wejściu w życie KPK.

2. Wyjaśnienie pojęć

2.1. Pojęcie Kościoła partykularnego

Z wypowiedzi Soboru Watykańskiego II wynika, że Kościół partykularny jest to specyficzna część Ludu Bożego (portio populi Dei), powierzona biskupowi, pozostającemu w jedności z Biskupem Rzymu i Kolegium Biskupów (Lumen gentium 23; 27), posiadająca własne prezbiterium i wiernych świeckich⁴. KPK z 1983 r. - w oparciu o wypowiedzi Soboru Watykańskiego II (Christus Dominus 11) - stwierdza, iż „Kościółami partykularnymi, z których składa się i w których istnieje jeden i jedyny Kościół Chrystusa, przede wszystkim są diecezje, z którymi są zrównane prałatury i opactwa terytorialne, wikariaty apostołskie i prefektury

---

³ Wroceński J., Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego, Warszawa 1998, s.200-230,312-314.

⁴ Ramos F. J., Le Diocesi nel Codice di Diritto Canonico. Studio giuridico-pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle Chiese particolari, Roma 1997, s. 29-39.

apostolskie oraz administratury apostolskie erygowane na sposób stały” (kan. 368). Przedmiotem naszych dalszych zainteresowań będzie diecezja, która jest typową formą kościoła partykularnego.

2.2. Pojęcie i rodzaje organów w Kościele partykularnym

Termin „organ” jest zapożyczony z języka współczesnej teorii prawa świeckiego. Sobór Watykański II posłużył się nim na oznaczenie uporządkowanych podmiotów władzy w strukturze hierarchicznej Kościoła (por. *Sacrosanctum Concilium* 120; *Lumen gentium* 8, 4; 8, 10; 28, 31; *Christus Dominus* 10, 5). Termin ten oznacza osobę fizyczną lub zespół osób fizycznych, które są tytulariuszami kompetencji w zakresie funkcjonowania kościelnej władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Podejmują one działania w imieniu kościelnych osób prawnych i na ich konto⁵. Organy te mogą mieć strukturę jednoosobową lub kolegialną.

Podstawowym organem jednoosobowym w Kościele partykularnym jest biskup diecezjalny, któremu jako własnemu pasterzowi została powierzona troska o Kościół partykularny (kan. 369) lub inny przełożony przyrównany do biskupa, tj.: prałat terytorialny (kan. 370), opat terytorialny (kan. 370), wikariusz apostolski (kan. 371) lub administrator apostolski (kan. 371). Biskup diecezjalny oraz prałat i opat terytorialny posiadają władzę zwyczajną własną, natomiast wikariusz, prefekt i administrator apostolski – władzę zwyczajną zastępczą, gdyż kierują kościołem partykularnym w imieniu Biskupa Rzymskiego.

2.3. Organy kolegialne w Kościołach partykularnych

Biskup diecezjalny w trosce o potrzeby powierzonego mu Kościoła partykularnego wspomagany jest przez organy pomocnicze, które mogą być jednoosobowe i kolegialne. Jednoosobowymi organami pomocniczymi wyposażonymi we władzę zwyczajną zastępczą w zakresie funkcji administracyjnej są wikariusze generalni i wikariusze biskupi; zaś funkcji władzy sądowniczej - wikariusz sądowy, czyli oficjał. Organ indywidualny składa się tylko z jednej osoby fizycznej (np. wikariusz generalny). Organ kolegialny składa się z wielu osób fizycznych - duchownych (rada kapłańska, kolegium konsultorów) lub duchownych i świeckich (diecezjalna rada duszpasterska).

---

⁵ D'Ostilio F., *Il diritto amministrativo della Chiesa*, Città del Vaticano 1995, s. 271-272.

Zgodnie z KPK z 1983 r., do konsultacyjnych organów kolegialnych, które powinny być ustanowione w każdej diecezji, należą: synod diecezjalny (kan. 466), rada kapłańska (kan. 500), kolegium konsultorów (kan. 502), rada duszpasterska (kan. 511), rada ds. ekonomicznych (kan. 492). Biskup diecezjalny może powołać także inne konsultacyjne organy kolegialne stosownie do potrzeb konkretnego Kościoła partykularnego, np. radę społeczną, radę do spraw kultury.

2.3.1. Synod diecezjalny

Synod diecezjalny wspomaga biskupa diecezjalnego w sprawowaniu władzy ustawodawczej. Synod diecezjalny jest to „zgrupowanie kapłanów i innych wiernych Kościoła partykularnego, wybranych, aby nieść pomoc biskupowi diecezjalnemu w staraniach dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej, według norm prawnych” (kan. 460). W praktyce posoborowej mocniejszy akcent został położony na treści pastoralne aniżeli normatywne synodów. Jednak obecnie powraca się do funkcji ustawodawczej synodu. KPK z 1983 r. przypisuje synodowi funkcję konsultacyjną względem biskupiej władzy ustawodawczej⁶. Do udziału w sprawowaniu tej funkcji powinni być powołani nie tylko duchowni ale również wierni świeccy. Istotnym zadaniem synodu diecezjalnego jest określenie głównych linii życia w danym Kościele partykularnym. Synod diecezjalny nie jest stałym elementem w strukturze Kościoła partykularnego, ale powinien funkcjonować periodycznie. Synod jest wydarzeniem doniosłej wagi w życiu Kościoła partykularnego. Istotnym tego przejawem jest wzmożona aktywność całej wspólnoty diecezjalnej, wyrażająca się w artykułowaniu postulatów i oczekiwań wobec swego biskupa. W oparciu o te postulaty biskup stanowi prawo dla swej diecezji w formie statutów synodalnych. Jedynym ustawodawcą na synodzie jest biskup diecezjalny (kan. 466).

2.3.2. Inne kolegialne organy konsultacyjne

Inne kolegialne organy konsultacyjne mają wspomagać biskupa w sprawowaniu władzy wykonawczej. Zadaniem ich jest zabezpieczenie praworządności (legalności) stanowionych przez biskupa aktów administracyjnych oraz poprawności pod względem merytorycznym - z punktu widzenia odpowiedniości i konieczności w relacji do celu Kościoła z uwzględnieniem konkretnych okoliczności. Takimi organami są: rada kapłańska, kolegium konsultorów, rada duszpasterska, rada do spraw ekonomicznych.

---

⁶ Arrieta J. I, dz. cyt., s. 235.

2.3.2.1. Rada kapłańska i kolegium konsultorów

Rada kapłańska i kolegium konsultorów powinny być w każdej diecezji (kan. 495 §1). Ustanowienie tych organów jest owocem refleksji Soboru Watykańskiego II na temat ścisłej więzi istniejącej między biskupem diecezjalnym i kapłanami. Na podstawie jedności kapłaństwa i uczestnictwa w tej samej misji Chrystusa, kapłani są koniecznymi współpracownikami biskupa, także w sprawowaniu funkcji zarządzania kościołem partykularnym (LG 28, ChD 28, PO 8).

Rada kapłańska jest reprezentacją prezbiterium diecezjalnego. Dlatego Sobór nazywa ją senatem biskupim. W jej skład powinni wchodzić kapłani, w połowie wybrani przez prezbiterium diecezjalne a w drugiej połowie z urzędu i nominacji biskupa diecezjalnego (kan. 497). Biskup powinien ją powołać i nadać jej statut.

Kolegium konsultorów jest owocem prac Papieskiej Komisji ds. Rewizji KPK. Ma być ustanowione w celu udoskonalenia działalności senatu biskupiego. Kolegium konsultorów powierzone zostały zadania, jakie przed KPK z 1983 r. w znacznej mierze przysługiwały kapitule katedralnej.

Kolegium konsultorów składa się z kapłanów mianowanych na 5-letnią kadencję przez biskupa diecezjalnego spośród członków rady kapłańskiej, w liczbie od 6 do 12 członków (kan. 502). Jest to organ kolegialny, ale mniej liczny od rady kapłańskiej i działający od niej sprawniej, który nie traci kompetencji podczas wakatu stolicy biskupiej. Co więcej, kolegium to na mocy prawa powszechnego w sytuacji *sede vacante* otrzymuje upoważnienie do spełniania zadań rady kapłańskiej oraz specjalne kompetencje własne dotyczące tymczasowego zarządzania diecezją i wyboru administratora diecezji (kan. 421 §1)⁷.

2.3.3. Diecezjalna rada duszpasterska

Rada duszpasterska jest owocem refleksji Soboru Watykańskiego II na temat potrzeby większego zdynamizowania wszystkich wiernych w realizacji misji Kościoła w świecie. Idea tej rady wiąże się z podjęciem współodpowiedzialności za Kościół przez wiernych świeckich⁸. Kodeks Prawa Kanonicznego stanowi, iż w każdej diecezji może być ustanowiona

---

⁷ Sitarz M., Kolegium konsultorów w Kodeksie Prawa Kanonicznego i w partykularnym prawie polskim, Lublin 1999, s. 119-125.

⁸ Pawluk T., Diecezjalna Rada Duszpasterska w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego, Prawo Kanoniczne 28(1985) nr 1-2, s. 75.

rada duszpasterska, jeśli wymaga tego sytuacja duszpasterska (kan. 511). Podjęcie decyzji co do powołania tej rady w konkretnej diecezji ustawodawca kodeksowy pozostawia swobodnemu uznaniu jej biskupa diecezjalnego. Jednakże biskup nie może w tej sprawie działać całkowicie arbitralnie, ale powinien ją ustanowić, gdy przemawiają za tym potrzeby duszpasterskie. Rada ta jest organem kolegialnym, w skład którego po części mają wchodzić specjalnie dobrani kapłani diecezjalni oraz kapłani należący do instytutów życia konsekrowanego i instytutów życia apostołskiego oraz wierni świeccy (*Christus Dominus* 27), wyłonieni w drodze wyborów. Zadania tej rady i sposób postępowania mają być określone przez biskupa diecezjalnego w nadanych jej statutach (kan. 513 §1). KPK ogólnie stanowi, iż jej zadaniem jest studiowanie, ocenianie i proponowanie biskupowi wniosków dotyczących aktywności duszpasterskiej w diecezji (kan. 511). Członkami takiej rady mogą być tylko osoby pozostające w pełnej wspólności z Kościołem: duchowni diecezjalni, zakonnicy, a przede wszystkim wierni świeccy (kan. 512, §1). Biskup powinien zważać na to, aby rada duszpasterska rzeczywiście była reprezentacją tej części ludu Bożego, która stanowi jego diecezję (kan. 512 §2).

2.3.4. Diecezjalna rada do spraw ekonomicznych

Rada do spraw ekonomicznych jest organem działającym kolegialnie, która ma wspomagać biskupa w zarządzaniu majątkiem diecezji (kan. 492). Biskup powinien w każdej diecezji powołać tę radę, jako zespół złożony przynajmniej z trzech członków. Mogą to być zarówno duchowni jak i wierni świeccy, wybrani przez niego ze względu na swe kompetencje w sprawach ekonomicznych. Jest to raczej zespół ekspertów aniżeli reprezentantów Kościoła partykularnego.

4. Zasady relacji między kolegialnymi organami konsultacyjnymi a biskupem

W ustalaniu relacji między biskupem diecezjalnym a konsultacyjnymi organami kolegialnymi powinny być respektowane ogólne zasady życia społecznego, obowiązujące w każdej ludzkiej społeczności, ale w ich stosowaniu należy uwzględnić specyficzną naturę Kościoła, która zawiera elementy pochodzenia boskiego i ludzkiego. Nie można bowiem naruszyć przesłanek teologicznych, określających strukturę hierarchiczną Kościoła. Zasady te są następujące: zasady pomocniczości i dobra wspólnego oraz zasada praworzędności.

4.1. Zasady pomocniczości i dobra wspólnego

Kolegialne organy konsultacyjne powinny służyć biskupowi pomocą w osiąganiu istotnego celu nadprzyrodzonego Kościoła, jakim jest jego dobro wspólne wiernych. Zasada ta winna spełniać funkcje pozytywne i negatywne. Znaczy to, że biskup diecezjalny w celu zaspokojenia potrzeb duszpasterskich powierzonych jego trosce wiernych powinien korzystać z pomocy organów konsultacyjnych. Nie może on więc postępować tak, jakby organy te były zbędne. Zaś organy kolegialne są zobowiązane do udzielenia biskupowi pomocy. Nie mogą one wszakże wyręczać biskupa diecezjalnego w zarządzaniu diecezją, gdyż w momencie podejmowania swej decyzji biskup powinien działać samodzielnie, zgodnie z prawem i własnym sumieniem.

4.2. Zasada praworządności (legalności)

Zasada praworządności w relacjach współpracy między organem podstawowym (biskupem diecezjalnym) o konsultacyjnymi organami kolegialnymi w Kościele partykularnym zakłada:

- poszanowanie obowiązków i uprawnień, jakie przysługują wszystkim wiernym w Kościele;
- zachowanie norm kompetencyjnych dotyczących stanowienie aktów administracyjnych oraz norm proceduralnych na etapie przygotowania aktów administracyjnych przez biskupów diecezjalnych.

Istnieją pewne granice we współpracy biskupów diecezjalnych z konsultacyjnymi organami pomocniczymi. Przede wszystkim organy pomocnicze nie mogą spełniać takich funkcji (zadań), które są zarezerwowane organom podstawowym – hierarchicznie wyższym. W Kościele partykularnym decyzje ostateczne podejmuje biskup diecezjalny na mocy swej władzy zwyczajnej własnej.

Istnieją jednakże także granice w sprawowaniu przez biskupa funkcji władzy wykonawczej, polegające na obowiązku respektowania kompetencji powierzonych organom konsultacyjnym na etapie postępowania przygotowawczego, czyli poprzedzającego wydanie aktu administracyjnego. W określonych przypadkach prawo zobowiązuje biskupa diecezjalnego, aby przed podjęciem decyzji ostatecznej zasięgnął rady lub uzyskał zgodę kolegialnych organów konsultacyjnych (kolegium konsultatorów, rady kapłańskiej, rady ds. ekonomicznych).

Natomiast w sprawowaniu swej władzy ustawodawczej biskup może stanowić prawo na synodzie, do czego ustawodawca kodeksowy wyraźnie zobowiązuje go, czyli we współpracy z prezbiterium i wiernymi świeckimi. Może on stanowić prawo także poza synodem. Wtedy wskazane jest, aby zasięgnął opinii rady duszpasterskiej.

4.3. Funkcje konsultacyjnych organów kolegialnych

Kolegialne organy konsultacyjne w Kościele partykularnym mają wspomagać biskupa diecezjalnego w sprawowaniu władzy administracyjnej. Zadania tych organów są różnorodne. Prawo powszechne zobowiązuje bowiem biskupa do zwrócenia się do organów konsultacyjnych o udzielenie mu odpowiedzi na pytania w określonych sprawach na etapie przygotowań do wydanie aktu administracyjnego. Na oznaczenie tych odpowiedzi w języku włoskim używa się generalnej nazwy „pareri”. Nazwa ta w języku polskim oznacza: zdanie, osąd, opinia, akt zgody. Wśród kompetencji konsultacyjnych, jakie przysługują organom kolegialnym, można wyróżnić następujące kategorie:

1) kompetencje fakultatywne, gdy prawo powszechne pozostawia biskupowi diecezjalnemu całkowitą swobodę w podejmowaniu decyzji w danego typu sprawie, ale biskup do zasięgnięcia opinii organu konsultacyjnego sam zobowiązał się na mocy prawa partykularnego. Inaczej mówiąc, biskup może w prawie partykularnym określić sprawy, które będzie rozstrzygać po zasięgnięciu opinii organu kolegialnego.

2) kompetencje obligatoryjne, gdy prawo powszechne zobowiązuje biskupa diecezjalnego do zasięgnięcia opinii organu konsultacyjnego, chociaż nie zobowiązuje go do podjęcia decyzji zgodnie z tą opinią. KPK tego rodzaju odpowiedzi organu konsultacyjnego nazywa „consilia-rady” (kan. 127);

3) kompetencje wiążące, jeśli biskup diecezjalny na mocy prawa powszechnego jest zobowiązany do uzyskania zgody organu konsultacyjnego i zastosowania się do niej w stanowieniu aktu administracyjnego. W takiej sytuacji organ konsultacyjny udziela biskupowi odpowiedzi na pytanie, czy powinien podjąć decyzję i jaką powinien decyzję podjąć. Tego rodzaju akty organu konsultacyjnego w języku KPK nazywają się „consensi - akty zgody”.

Odpowiedzi udzielane biskupowi przez organy konsultacyjne są więc uzewnętrznieniem osądu co do legalności lub co do poprawności

merytorycznej aktu administracyjnego, który ma być wydany przez biskupa diecezjalnego. Prawo powszechne, a niekiedy także prawo partykularne, określa, w jakich wypadkach biskup diecezjalny jest zobowiązany zwrócić się z zapytaniem do organów konsultacyjnych.

Konsultacyjne organy kolegialne uczestniczą w procesie powstawania aktu administracyjnego na etapie postępowania przygotowawczego. Wyrażone przez nich opinie stanowią niezbędną przesłankę podjęcia przez biskupa decyzji i wydania aktu ostatecznego. Mają one znaczący wpływ na walor prawny aktów administracyjnych, podejmowanych przez biskupa diecezjalnego, jako podstawowego organu władzy w Kościele partykularnym. Pomińnięcie przez biskupa tych wymogów jest źródłem nielegalności aktu administracyjnego, opatrzonej sankcją niegodziwości bądź także nieważności tegoż aktu⁹. Dlatego akt administracyjny, który został by wydany z pominięciem rady lub zgody konsultacyjnego organu kolegialnego, może stać się przedmiotem sporu administracyjnego.

---

⁹ Krukowski J., *Administracja w Kościele*. dz. cyt., s. 141-147; 181-249.